

- образовательный и информационный центр // Высшее образование сегодня. – 2002. – № 7/8. – С. 49-51.
3. Грабар Н.Г. Библиотека як інформаційно-виховна структура вищого навчального закладу // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Х.: ХДАК, 2003. – Вип. 11. – С. 232-238.
  4. Диомидова Г.Н. Библиография: Общий курс. – М., 1991. – С. 139-152.
  5. Закон України “Про вищу освіту”. – К.: АТ “Книга”, 2002 – 67 с.
  6. Ільганаєва В.О. Библиотека в сучасному інформаційному середовищі: основні стратегії розвитку // Вісник ХДАК. – Вип. 1. – Библиотекознавство. Документознавство. Информатика: Зб. наук. праць / Під ред. Н.М.Кушнарєнко (відпов. ред.). – Х.: ХДАК, 1995. – С. 30-37.
  7. Немошкєленко В. Тенденції глобалізації економіки, науки, освіти в ХХІ ст. та завдання науково-інформаційної діяльності бібліотек // Бібл. вісник. – 2001. – № 6. – С.2-7.
  8. Пасмор Н.П. Трансформація функцій вузівської бібліотеки юридичного профілю за умов інформатизації освіти // Нов. колегіум. – 2002. – № 4/5. – С. 21-25.
  9. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функції.– К.: Рєд. журн. “Бібл. вісник.” – 1995. — 268 с.
  10. Швецова-Водка Г.М. Вступ до бібліографознавства: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2004. – 216. с.
  11. Шемаєва Г. Трансформація бібліотеки вищого навчального закладу за сучасних умов // Покликання університету: Зб. наук. праць / Відп. ред. О. Гомілко. – К., 2005. – С. 14-142.

Л.Г.Федорова

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В данній статтє педагогический такт рассматривается как чувство педагогической меры, что обеспечивает эффективное педагогическое общение и педагогическую культуру.

This article is about pedagogical tact wich describes as a sense of pedagogical measures, that guarantee supply of effective pedagogical links and pedagogical culture.

Пріоритетом сьогодення є особистісно орієнтована освіта і формування національних та загальнолюдських цінностей. Підготовка студентів повинна спрямовуватися на розвиток особистості майбутнього вчителя поєднуючи інтелектуальні, духовно-моральні, емоційно-вольові якості самопізнання.

Важливим аспектом професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів є формування педагогічної культури.

Проблему професійної підготовки вчителя розглядали Я.А.Коменський, Ф.А.Дістервег, К.Д.Ушинський. Велику увагу приділяли діяльності учителя А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський, Ш.О.Амонашвілі.

Діяльність учителя вимагає у стосунках з учнями, студентами, батьками, колегами, адміністрацією дотримання норм моралі і педагогічної етики, прояву гідності, доброзичливості, витримки, педагогічної культури, культури спілкування. Культура спілкування – сукупність цінностей, норм, зразків, умінь, навичок вербальної і невербальної поведінки, уміння застосовувати їх у певній ситуації. Складовою педагогічної культури, необхідною умовою успішного спілкування, його обов'язковою властивістю є педагогічний такт. А специфіка такту як міри у професійній поведінці вчителя полягає в тому, що галузь його примінення – це спілкування. Такт виступає основною умовою встановлення взаємин з учнями.

У широкому розуміння педагогічний такт виступає спеціальним професійним умінням учителя, який у кожному конкретному випадку застосовується до учнів і є найефективнішим у даних обставинах засобом виховного впливу (І.Синиця).

Більшість визначень, які дають педагоги і психологи стосовно педагогічного такту, характеризують його як вміння добирати найкращий засіб впливу на учнів. Так, Н.Панкратова підкреслює, що педагогічний такт – це вміння діяти так, щоб викликати правильне ставлення до свого вчинку.

І.Герасимов зазначає, що педагогічний такт – є умінням знайти і застосувати найбільш правильний підхід до учнів, враховуючи їх індивідуальні особливості.

А.Дьоміна бачить у педагогічному такті уміння швидко і правильно прийняти рішення в конкретній педагогічній ситуації [5].

Деякі науковці поєднують в понятті педагогічний такт найефективніші педагогічні прийоми і міру їх застосування.

Педагогічний такт – це вміння вчителя в кожному конкретному випадку знайти і правильно використати найдоцільнішу для даної педагогічної ситуації міру виховного впливу (О.Майкіна); почуття міри в застосуванні засобів педагогічного впливу на дітей, уміння вчителя поводитися належним чином, просто й переконливо розмовляти з вихованцями, поважати їхню гідність, ставити розумні й педагогічно обгрунтовані вимоги (С.Гончаренко); міра педагогічної доцільності у застосуванні навчально-виховних впливів, виражена в їх оптимізації, тонкому пристосуванні до особливостей кожної ситуації та індивідуальної своєрідності школяра (І.Страхов). Для вирішення одного з центральних питань про міру в педагогіці потрібно застосовувати не тільки знання теорії, а володіти педагогічним мистецтвом, брати до уваги ті умови, в яких відбувається педагогічний процес (М.Скаткін). На думку М.Скаткіна та Ю.Бабанського, дотримання педагогічної міри – одне з центральних питань в педагогіці.

Вчитель, спілкуючись з дітьми, не повинен тільки давати знання. Він повинен ще й творити людину: любити учнів, тонко і тактовно впливати на емоційну, інтелектуальну та волюву їх сфери, бо порушення такту може призвести до дисгармонії в стосунках, розриву міжособистісних зв'язків.

Педагогічний такт як складова педагогічної культури визначається багатьма рисами особистості вчителя, його культурою, запасом відповідних умінь і навичок. Компонентами цього запасу є: іронія, гумор, жарт, десятки відтінків голосу, міміка, жести. Володіння педагогічним тактом, культурою педагогічного спілкування, приходить з набуттям педагогічної майстерності.

Л.Кондрашова вважає, що основними цінностями для педагога є: учні та їхня доля й інтереси; наука, яку він представляє, її методи, відкриття; професія, яку він обрав. У вчителеві повинні поєднуватися високий професіоналізм із усвідомленням сучасних потреб [3].

У зв'язку з тим, що педагоги і психологи характеризують педагогічний такт як вміння вчителя добирати найкращий засіб

впливу на його вихованців та уміння знайти і застосувати найбільш правильний підхід до учнів, враховуючи їх індивідуальні особливості, нами були проведені педагогічні спостереження та анкетування серед майбутніх вчителів початкових класів (теперішніх студентів педагогічного факультету денної та заочної форм навчання). На запитання: "Що таке педагогічний такт?" студенти відповіли, що це, перш за все, уміння спілкуватися з учнями, батьками, колегами, а також уміння й бажання торкнутися до душі кожної дитини. Серед опитаних були такі, що дотримуються у своїй роботі демократичного стилю спілкування й це допомагає їм у роботі. Ми зробили спробу виявити почуття педагогічної міри у процесі спілкування, в організації діяльності, у співпраці з колегами. Наведемо приклад:

"В день Святого Миколая до мене прийшла дівчинка і на вушко тихенько прошепотіла: "Я сьогодні дізналася, що то не Святий Миколай приносить подарунки, а мама тихенько поклала мені під подушку, коли я спала".

Я сказала всім дітям:

– Таня відкрила сьогодні мені велику таємницю, але ми вам про це не розкажемо зараз, а розкажемо в 11 класі, якщо Таня захоче про це вам розповісти!"

Отже, культура поведінки вчителя, його артистизм, тактовність та делікатність як виховна ефективність дій педагога, обумовлені мірою у виборі методів та форм взаємодії з учнями. Саме цей аспект такту відіграє вирішальну роль в реалізації навчально-виховної мети.

Така робота дозволила виділити основні міри педагогічної доцільності у застосуванні навчально-виховних впливів. Особливий акцент був зроблений на педагогічну міру вчителя у спілкуванні з учнями. Уміння торкнутися до душі кожного учня впливає на емоційну, інтелектуальну та вольову сфери дитини, на формування її особистості взагалі. Порушення педагогічної міри, педагогічного такту, культури спілкування і педагогічної культури взагалі призводить до розриву міжособистісних зв'язків, дисгармонії у взаєминах. Безтактовність вчителя може зламати життя дитини і, в першу чергу, життя дитини молодшого шкільного віку.

Спілкування вчителя з учнями – це основна сфера

застосування педагогічного такту як педагогічної міри у професійній поведінці вчителя. Цей процес вимагає від майбутніх вчителів компетентного вирішення різноманітних комунікативних задач.

За результатами наших спостережень на думку більшості (60 %) респондентів педагогічний такт має вирішальне значення у роботі вчителя. 28 % студентів перевагу віддають дисципліні та авторитарному стилю спілкування. 12 % опитуваних заявили, що їм байдуже, які взаємини будуть встановлені з їхніми майбутніми вихованцями.

Отже, педагогічний такт не є частковим фрагментарним засобом педагогічного спілкування, а значить і педагогічної культури. Педагогічний такт повинен стати для майбутнього вчителя основою його професійної підготовки, основним проявом його педагогічної майстерності та педагогічної компетентності.

Зусилля вчителів початкових класів, зусилля педагогів повинні спрямовуватись на виведення школи з кризового стану, зосереджуватися на змісті навчальних програм, шкільних підручників, на критеріях оцінювання знань, умінь та навичок, на підготовці кадрів, а центральним моментом добору кадрового потенціалу кожної школи, кожного навчального закладу повинен стати педагогічний такт, який допоможе врегулювати взаємини вчителя і учнів, пробудити у дитини бажання вчитися, повірити у свої сили і свої можливості.

Література

1. Басова Н.М. Педагогика и практическая психология. – Ростов н/Д: «Феникс», 2000. – 415 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С. 325.
3. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М.: Прометей, 1990. – 158 с.
4. Охрімчук Р.М. Педагогічний такт учителя як засіб педагогічної системи // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С.41-46.
5. Професійне становлення майбутнього вчителя: монографічний огляд. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.
6. Рыданова И.И. Основы педагогического общения. – Минск, 1998. – С. 174-180.

7. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність учителя. - К.: Радянська школа, 1981. – 319 с.

С.П.Білоконний

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ

В статье рассматривается один из аспектов учебной деятельности студентов педуниверситетов, который имеет важное значение в формировании рефлексивных умений будущих специалистов.

One of aspects of educational activity of students of pedagogical universities, which matters important in forming of reflections abilities of future specialists, is examined in the article.

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується істотним зростанням вимог до педагогічної діяльності. На якісно новому рівні розглядаються питання прийняття педагогічних рішень, які орієнтуються на досягненні оптимальних для заданих цілей результатів навчально-виховного процесу. Резервом удосконалення навчального процесу в школі, в основі якого лежить “визнання особистості учня як найвищої соціальної цінності”, є найповніше використання і розвиток творчого потенціалу педагогічних працівників, що визначається їх вміннями:

- бачити перспективу;
- аналізувати та прогнозувати розвиток особистості учня;
- робити педагогічну працю високорезультативною.

Діяльність педагога в умовах сьогодення вимагає ініціативності, творчості, допитливості й невпинного пошуку нових шляхів розв’язання проблем та новітніх технологій навчання. Адже “той, хто на все життя обирає педагогічну професію, має володіти бодай тьма особливостями: умінням шанувати і любити людей більше себе; умінням пожиттєво набувати знання і різновиди людського досвіду – теоретичний, практичний, естетичний; умінням передавати різновиди досвіду учням” [2, с. 117].

Важливість аналітичної діяльності в педагогічній роботі та великі утруднення в її здійсненні, які існують у шкільній практиці,

Федорова Л. Г.

асистент кафедри змісту і методики початкового навчання
Криворізького педагогічного інститут Державного вищого навчального
закладу «Криворізький національний університет»

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ТАКТУ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Згідно з Державною програмою «Освіта»: Україна XXI століття, «вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної підготовки фахівців, формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства. Вона має стати могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу...» [3].

Модернізація системи вищої освіти має на меті виховати та професійно підготувати високоосвічену, творчу особистість, здатну до саморозвитку та самовдосконалення. Досягнення якісно нового рівня підготовки фахівця є одним із пріоритетних напрямів освіти. Сама освіта розглядається як засіб оптимального існування людини у сучасному світі, як спосіб саморозвитку особистості.

Сучасна педагогічна дійсність свідчить про те, що традиційна система навчання у виші не спроможна задовольнити підвищені вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя, оскільки не створює умов для формування педагогічного такту, не сприяє розвитку творчої активності, ініціативності та самостійності студентів, не забезпечує перевагу суб'єкт-суб'єктному характеру взаємодії між учасниками педагогічного процесу, не надає можливості майбутнім фахівцям використати певною мірою свої розумові та творчі здібності, що зумовлює втрату інтересу до майбутньої професії, знижує позитивну мотивацію до навчання. Тому нині виникає потреба в організації принципово нової професійної підготовки студентів на принципах співпраці, співробітництва та педагогічної взаємодії, побудованих на почутті міри, поваги до гідності особистості, глибокому знанні її психології, розумних та педагогічно обґрунтованих вимогах.

У зв'язку з цим необхідно переосмислення змісту навчальної діяльності студентів, розуміння її як процесу формування педагогічного такту майбутнього

Актуальные вопросы в современной науке

вчителя й компоненту його професіоналізму, пов'язаного з умінням реалізувати концепцію суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Отже, важливо усвідомити, що процес професійної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах містить перехід від вирішення вузькопрофесійних завдань до цілісного розвитку майбутнього вчителя; від стосунків у системі «викладач-студент» до педагогічної взаємодії, співтворчості, співробітництва, побудованих на почутті міри в застосуванні педагогічного впливу на особистість.

Питання підготовки майбутніх учителів розглядаються у роботах А. Алексюка, О. Березюк, М. Богданової, М. Варбан, О. Гармаш, І. Глазкової, В. Гриньової, В. Гусоева, І. Зязюна, О. Пехоти, В. Радула, Л. Савенкової, О. Савченко, В. Сагарди, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, І. Тимченко, М. Тоби, Л. Хомич.

Водночас у психолого-педагогічній літературі ще недостатньо та певною мірою фрагментарно розв'язано проблеми щодо формування педагогічного такту у майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки, не створена модель педагогічного такту майбутнього вчителя-класовода, не розроблено технологію його формування у процесі фахової підготовки. Крім того, аналіз літератури показав, що питання теоретичних основ формування педагогічного такту у майбутніх учителів початкової школи недостатньо обґрунтоване. Потребує подальшого вивчення й уточнення позиція майбутнього фахівця у процесі формування у нього педагогічного такту під час вивчення фахових дисциплін, відсутні спеціальні методичні розробки щодо формування педагогічного такту у майбутніх учителів початкових класів у ході засвоєння ними фахових дисциплін. Слід також зауважити, що окреслена тематика не знайшла послідовного й вичерпного розкриття у наукових працях у контексті аналізу проблеми формування педагогічного такту вчителя в багатьох своїх аспектах.

Отже, виникає суперечність між необхідністю розкриття та реалізації умов, засобів, технологій формування педагогічного такту та відсутністю цілісної педагогічної системи розробки технології формування педагогічного такту на етапі професійної підготовки майбутнього вчителя у вищій школі.

Проблему формування педагогічного такту у контексті загальної проблеми формування педагогічного спілкування розглядали Г. Андреева, А. Батаршев, О. Березюк, О. Бодальов, А. Брудний, Є. Гармаш, О. Гойхман, Е. Головаха, Т. Іванова, І. Ісаєв, М. Коул, Л. Орбан-Лембрик, І. Риданова.

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що найбільш досліджуваними напрямками, пов'язаними з проблемою педагогічного такту є: етичні знання та вміння, педагогічний такт і педагогічна культура, стиль поведінки педагога, оскільки педагогічний такт розглядається як важлива моральна риса, як вищий прояв педагогічної культури у роботі С. Елканова, як вищий прояв педагогічної майстерності у роботі А. Дикунова, Н. Костихіна, Г. Коджаспирової.

Педагогічний такт як компонент культури педагогічного спілкування знайшов своє відображення у наукових працях Б. Ананьева, О. Бодальова, І. Зязюна, В. Кан-Каліка, Г. Ковальова, Н. Крилової, Н. Кузьміної, Ю. Кулоткіна, О. Леонтьєва, Б. Ломова, А. Мудрика, В. Сластьоніна, І. Цимбалюка, Т. Яценко та ін.

У працях цих науковців шляхи та засоби формування педагогічного такту мають загальнотеоретичний характер і потребують подальшого розгляду й

Aktualne problemy w współczesnej nauce

удосконалення.

Спрямованість педагогічного такту: соціальні установки, морально-етичні погляди та переконання проаналізовані у А. Борисової, Е. Саннікової.

Стиль поведінки, знання, вміння, на яких ґрунтується педагогічний такт, розглядаються у працях В. Горохова, А. Книге, Н. Крилової, Г. Кузнецова, І. Риданової, Д. Самуйленкова, В. Семиченко, І. Синиці, В. Страхова, В. Сухомлинського, Н. Щуркової, Я. Яноушка.

Процес формування педагогічного такту вчителя розглядається у взаємозалежностях між сформованістю педагогічного такту й: а) індивідуальними особливостями особистості вчителя, його глибокими знаннями з психології (знанням вікових особливостей учнів, рівнем розвитку учнівського колективу й особистості учня); б) ступенем поєднання теорії і практики виховання (знаннями, уміннями й навичками виховної роботи); в) умінням учителя підтримувати правильні стосунки з дітьми; г) рівнем сформованості загальної культури вчителя, його педагогічної освіченості та професіоналізму [1], [2], [5], [6], [8].

Науковцями розроблено психологічну основу такту: вольові зусилля, увага, позитивні риси характеру, темперамент, інтелектуальні якості, інтуїція у розумінні психолого-педагогічних ситуацій, які виникають у навчально-виховній роботі; розкрито специфіку педагогічного такту як непрямий вплив на вихованця через колектив, який (вплив) відбувається через суспільну думку, яка повинна бути позитивною [4, с.31] [8, с.58].

Педагогічний такт майбутнього вчителя початкових класів нами розглядається як складне особистісне утворення, основу якого складають: позитивна мотивація, соціальний досвід, гуманістичні знання, соціальний досвід, комунікативні уміння, рефлексія, що забезпечує почуття міри у застосуванні педагогічного впливу на молодших школярів. Розглядаємо його як інтегративну якість особистості сучасного студента педагогічної виші.

Педагогічний такт майбутнього вчителя початкових класів має такі складові компоненти: *гуманістичний* (гуманістичні знання, гуманістичні почуття, ставлення, гуманістичні вміння); *особистісний*, який включає індивідуально-психологічні особливості; *мотиваційний* (формування змістової мотивації; усвідомлення необхідності спеціальних зусиль щодо формування педагогічного такту); *комунікативний* (уміння спілкуватися, будувати діалог); *рефлексивний* (самопізнання, самоорганізація, вміння бачити себе неупереджено, ніби очима оточуючих) тощо.

Ступінь сформованості компонентів педагогічного такту майбутнього вчителя початкових класів корелює з результативністю педагогічної діяльності майбутнього вчителя взагалі та сформованістю у нього педагогічного такту – показника професіоналізму й компетентності вчителя.

Ґрунтовний аналіз психолого-педагогічної літератури і власний досвід дозволяють стверджувати, що підготовка майбутнього вчителя повинна бути пронизана гуманістичним змістом, тому в дослідженні детально розглянуто її в окресленому аспекті, зокрема розкрито зміст понять *гуманізм* (власність особистості, яка виявляється у глибокій повазі до інших людей, їхнього життя й діяльності, душевній теплоті і в прагненні допомогти в потрібний момент) [8,

Актуальніе вопросы в современной науке

с.148]. і гуманність (основна якість особистості, зумовлена моральними нормами й ціннісними установками, яка у свідомості знаходить відображення у переживанні й співчутті, у діяльності реалізується в актах допомоги й співучасті) [7, с.156].

Підготовку вчителя до професійної діяльності можна вважати ефективною за умови сформованості гуманності як пайвищої особистісної риси людини. На ґрунті здійсненого аналізу робіт, пов'язаних із проблемою гуманізації освіти, встановлено, що структурними компонентами гуманності є знання, почуття, ставлення. Здійснено теоретико-практичне осмислення проблеми формування груп гуманістичних умінь: 1) *особистісних* (накопичувати духовні цінності навчально-виховного процесу); 2) *емпатійно-рефлексивних* (розуміти й усвідомлювати громадську оцінку, громадське ставлення до себе; оцінювати себе з позиції інтересів суспільства); 3) *комунікативно-дієвих* (об'єктивно аналізувати свої позитивні й негативні риси; володіти своїми почуттями; звертатися до думок і почуттів вихованців).

Аналіз психолого-педагогічних досліджень (К. Абульханова-Славська, Ш. Амонашвілі, О. Асмолов, Є. Бондаревська, М. Каган, С. Кульневич) дозволяє стверджувати, що гуманістичний зміст підготовки поєднується із впровадженням технології формування педагогічного такту у педагогічний процес. Специфіка технології полягає у проектуванні студентами нового знання, віднесеного до змістовного аспекту досліджуваної інформації з опорою на особистий освітній досвід, вираження взаємозалежних за змістом поєднань думок і суджень питально-відповідної форми.

Формування педагогічного такту у майбутніх учителів розглядаємо як діяльність, спрямовану на зміни у гуманістичному (знання, почуття, ставлення, вміння), особистісному (індивідуально-психологічні якості особистості), мотиваційному (формування змістовної мотивації та усвідомлення необхідності формування педагогічного такту як необхідної характеристики професіоналізму); комунікативному (вміння спілкуватися), рефлексивному (самопізнання, самоспостереження, самоаналіз, самокорекція) компонентах, що зумовлює досягнення високого результату у професійній підготовці майбутніх вчителів початкових класів. Формування педагогічного такту майбутнього вчителя початкових класів повинно здійснюватися цілеспрямовано та систематично в спеціально створених умовах ціннісно-мотиваційного середовища.

Система формування педагогічного такту пов'язана із вивченням педагогічних умов та вибору стратегії й навчальної технології з його формування. Виокремлено групи факторів, що мають чітко виражені ознаки і взаємозв'язки з умовами формування педагогічного такту майбутнього вчителя початкових класів. Групи факторів, що впливають на формування педагогічного такту майбутніх учителів, становлять: 1) зовнішні (об'єктивні): ставлення суспільства до професії вчителя; престиж (соціальна значущість) професії; соціальні очікування (суспільний запит на професійно-особистісні якості); освітній потенціал соціального середовища; стимули (система пільг і заохочень); матеріальні умови життя вчителя; рівень кваліфікації педагогічних кадрів; зацікавленість у наданні якісних освітніх послуг (учнів, батьків, працівників органів освіти); 2) внутрішні (суб'єктивні): рівень і стійкість мотивації студентів щодо формування педагогічного такту; їх готовність до систематичної навчальної діяльності; саморозвиток і самовдосконалення особистості.

Aktualne problemy w współczesnej nauce

Головною проблемою формування педагогічного такту у майбутнього вчителя початкових класів є проблема визначення змісту, розробки і впровадження системи спеціальних занять та курсів, що сприятимуть формуванню цієї важливої якості професійної діяльності вчителя. Теоретичні аспекти, виявлені нами у результаті аналізу проблеми, дозволили обґрунтувати експериментальну методiku (технологію) щодо розробки моделі формування педагогічного такту майбутнього вчителя початкових класів, виокремити критерії та рівні сформованості його структурних компонентів.

Визначальною для формування педагогічного такту, на нашу думку, є гуманістично-орієнтована технологія освіти, яка базується на таких дидактичних категоріях: навчальне дослідження, розв'язання проблем, збір даних, моделювання, аргументація, співвіднесення моделі і реальності, рефлексивне, критичне, творче мислення, рольова гра, пошук особистісних смислів тощо. Іманентною ознакою пропонованої технології формування педагогічного такту є його принципи *індивідуалізації* (організація навчального процесу, під час якого вибір засобів, прийомів, методів навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їхніх здібностей) і *диференціації* (урахування індивідуальних особливостей учнів за умови, що групи формуються на підставі яких-небудь особливостей для окремого навчання), втілення яких у процесі навчання відбувалося під час тренінгів, які дозволяли розкрити індивідуальність кожного студента, виявляли позитивні моменти та недоліки у його роботі, передбачали варіантність завдань з метою диференційованого підходу.

Програма курсу «Формування педагогічного такту засобами інформаційних технологій», що конститується на ідеях цілісності й концентричності й передбачає нарощення, поглиблення, розширення знань і вмінь у загальній системі розвивальної освіти, а також єдність освіти, виховання й розвитку.

Для процесу професійної підготовки майбутнього учителя початкових класів у формуванні педагогічного такту необхідно: *гуманізація професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи; створення ціннісно-мотиваційного середовища*, що сприяє формуванню професійної рефлексії педагогічної культури (професійна рефлексія майбутнього вчителя є виявом спрямованості свідомості особистості «на саму себе», тією основою, яка пов'язує функціональність професійної діяльності з найважливішими з професійного погляду складовими – інтересами, потребами, перевагами; відрізняється теоретичним мисленням, духовною внутрішньою наповненістю, єдністю емоційно чуттєвої й логічної складових, об'єктивно-суб'єктивним характером, динамічністю), особистісної позиції, гуманістичного світогляду.

Викладене вище дозволило теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування педагогічного такту майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки: 1) формування позитивного ставлення студентів до навчального процесу; забезпечення педагогічної взаємодії у системі «викладач-студент»; 2) цілеспрямоване мотивування свідомого ставлення майбутніх учителів до формування у них педагогічного такту; 3) реалізація особистісно орієнтованого, комунікативного, рефлексивного підходів до професійної підготовки.

До експериментальної роботи було залучено студентів Криворізького

Актуальные вопросы в современной науке

педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет», «Соціально-педагогічного інституту Педагогічної академії» м. Кіровограда, Слов'янського державного педагогічного університету. Кількість студентів у групах приблизно однакова (експериментальна група – 156, контрольна – 158 студентів).

На констатувальному етапі було проаналізовано дані (результати спостережень за навчальною діяльністю студентів, самооцінок і експертних оцінок викладачів), що дозволило отримати досить повну характеристику існуючого рівня сформованості у студентів педагогічного такту та сформулювати такі висновки: 1) аналіз результатів показав, що у студентів обох груп (експериментальної та контрольної) в наявності всі чотири рівні сформованості педагогічного такту, але переважають низький та середній; 2) для формування педагогічного такту майбутніх учителів необхідно розробити спеціальну гуманістично зорієнтовану технологію навчання.

Формувальний експеримент проходив у природних умовах навчального процесу за типом варіативного, для якого характерним є цілеспрямоване варіювання в різних групах з рівними початковими умовами окремих параметрів, які досліджуються, і порівняння кінцевих результатів.

Розроблено основні критерії, що характеризують рівні підготовки студентів до професійно-педагогічної діяльності на кожному з етапів підготовки: позитивна мотивація; сформованість системи знань; сформованість системи вмінь; рефлексивна діяльність суб'єкта. Рівень сформованості критеріїв визначався корелятивно до розроблених показників. На ґрунті виокремлених критеріїв і показників було охарактеризовано чотири рівні сформованості педагогічного такту у майбутніх учителів початкових класів: низький, середній, продуктивний, високий.

Рівень сформованості педагогічного такту на початку дослідно-експериментальної роботи в експериментальних і контрольних групах був майже однаковий, про що свідчать дані: високий рівень сформованості педагогічного такту студентів в обох групах практично однаковий і становить – 2 % в експериментальних групах і 3 % у контрольних; продуктивний рівень в експериментальних групах – 38 %, у контрольних – 40 %. Середній рівень сформованості педагогічного такту студентів вищий в експериментальних групах – 45 %, а у контрольних групах він становить – 39 %. Низький рівень майже однаковий: експериментальні групи – 15 %, контрольні – 18 %.

Механізмом формування педагогічного такту майбутнього вчителя початкових класів було обрано моделювання. Розроблено структурну модель з формування педагогічного такту майбутніх учителів початкових класів відповідно до принципів цілісності, системності й послідовності, реалізації особистісно-орієнтованого та особистісно-діяльнісного підходів, діалогічного, гуманістичного та творчого підходів до організації процесу підготовки, які зумовлюють специфіку діяльності викладача та студентів, передбачають суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників, що будується на принципах педагогічної співпраці, співтворчості. Організація навчальної діяльності майбутніх учителів передбачала певні етапи: *мотиваційний* (створення проєктів, презентацій, публікацій та веб-сайтів; створення моментів, що надають можливість кожному студенту висловити свою думку за умови, що до неї прислухаються; створення сприятливого емоційно-психологічного клімату;

Aktualne problemy w współczesnej nauki

використання різних видів завдань); *когнітивний* (формування знань студентів щодо гуманістичної концепції спілкування, оволодіння різними дефініціями поняття «педагогічний такт», «педагогічний такт майбутнього вчителя початкових класів», сутність педагогічного такту, його види, форми, особливості); *діяльнісний* (створення навчального проекту (створення презентації, публікації, веб-сайту); *рефлексивний* (результати сформованості педагогічного такту в майбутніх вчителів початкових класів).

Було виокремлено етапи формування педагогічного такту майбутнього вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін: 1. Вияв інтересу до предмету, потреба в оволодінні. 2. Розвиток внутрішніх та зовнішніх аспектів педагогічного такту, об'єднаних педагогічною спрямованістю. 3. Формування потреби у педагогічній діяльності й відповідальності за її здійснення. 4. Формування стійкого педагогічного такту в процесі опанування спецкурсу «Формування педагогічного такту засобами інформаційних технологій». 5. Формування цілеспрямованості в оволодінні змістом спецкурсу «Формування педагогічного такту засобами інформаційних технологій» як фундаментом готовності до педагогічної діяльності.

Результати експерименту подаються у таблиці (табл. 1):

Таблиця 1

Порівняльний аналіз сформованості педагогічного такту майбутніх учителів початкових класів (у %)

Рівень	Експериментальні групи (156 осіб)			Контрольні групи (158 осіб)		
	До експ.	Після експ.	Приріст	До експ.	Після експ.	Приріст
1	2	3	4	5	6	7
Низький	13,0	1,3	-11,7	14,3	9,1	-5,2
Середній	45,4	18,6	-33,2	40,2	37,3	+2,9
Продуктивний	39,0	63,7	+23,3	41,6	44,5	+2,9
Високий	2,6	13,0	+10,4	2,6	3,9	+1,3

Отримані дані дозволяють стверджувати, що достовірність різниць характеристик експериментальної та контрольної груп після дослідно-експериментальної роботи за статистичним критерієм χ^2 Пірсона дорівнює 95 %.

Отже, експериментально доведено ефективність запропонованої моделі формування педагогічного такту у майбутніх учителів початкових класів і дієвість педагогічних умов формування педагогічного такту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Водейко И. С. Педагогический такт и его значение / И. С. Водейко. – Мн., 1956. – 48

Актуальные вопросы в современной науке

26 с.

2. Гусоев В. Й. Проблема педагогического такта в отечественной педагогике 1861-1991 годов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. : 13.00.01 « Загальна педагогіка та історія педагогіки » / Валерій Йосипович Гусоев. – Пятигорськ, 2008. – 24 с.
3. Державна національна програма «Освіта»: Україна ХХІ століття. – К. : ІСД, 1997. – 61 с.
4. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / Антон Семенович Макаренко. – К. : Радянська школа, 1987. – 512 с.
5. Самуйленков Д. Ф. Мастерство, педагогический такт и авторитет учителя / Дмитрий Федорович Самуйленков. – Изд. 2-е. – Смоленск : Кн. изд-во, 1961. – 486 с.
6. Синиця І. О. Педагогічний такт і майстерність учителя / Іван Омелянович Синиця. – К. : Радянська школа, 1981. – 319 с.
7. Словник іншомовних слів: / авт. колектив: Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк; за ред. Л. І. Шевченко. – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с.
8. Страхов И. В. Психологические основы педагогического такта: пособ. для ин-тов / Иван Владимирович Страхов. – Саратов, 1972. – 180 с.